

Shifting the Gaze

[NOVEMBER 2021]

BEELDVORMING VAN MIGRATIE:
EEN VISUEEL PARTICIPATIEF PROJECT

ECHO RESEARCH GROUP ON MEDIA, CULTURE & POLITICS
ES SCOM, VRIJE UNIVERSITEIT BRUSSEL

PROF DR. KEVIN SMETS & LISA AHENKONA
CONTACT: KEVIN.SMETS@VUB.BE

- 01 | Inleiding**
- 02 | Methodologie**
- 03 | Pilootproject**
- 04 | Te voet door Brussel**
- 05 | Lessons learned**
- 06 | Lijst van referenties**

01 | Inleiding

Shifting the Gaze is een onderzoeksproject over beeldvorming en migratie, uitgevoerd door onderzoeksgroep ECHO aan de Vrije Universiteit Brussel. **Dit project kadert in het programma Other Talk, een samenwerking tussen 11.11.11. en Vluchtelingenwerk Vlaanderen.** Professor Kevin Smets leidde het project samen met onderzoeksmedewerkers Jolien Debraekeleer (fase 1) en Lisa Ahenkona (fase 2).

In een eerste fase (februari-mei 2020) voerden we een behoefte-onderzoek uit met media- en middenveldexperten [1]. De groep bestond uit beleidsmedewerkers en vormings-verantwoordelijken uit het middenveld, docenten media en journalistiek uit het hoger onderwijs, (freelance) journalisten en een cameraman. De studie betrof een verkennende experten-survey (n=70), gevolgd door diepte-interviews (n=18).

Met het oog op fase 2 van dit onderzoek peilde de bevraging ook naar eventuele ervaringen met visueel participatieve projecten. Via deze methode worden de migranten of vluchtelingen erkend als experts en worden zij voor een stuk zelf de maker van de beeldvorming. Uit het vooronderzoek blijkt dat de experts vinden dat dit een waardevolle strategie kan zijn om meer nuance te brengen in beeldvorming en berichtgeving over migratie, door het te vermensenlijken en door andere stemmen aan het woord te laten. Recent bleek ook uit een onderzoek door IPSOS (2021) over communiceren naar de 'movable middle' dat getuigenissen van mensen met een migratieverhaal aanslaan bij deze groep. Het participatieve traject binnen Shifting the Gaze wilt daarop een antwoord bieden en in het licht van Other Talk mee op zoek gaan naar een meer genuanceerde en niet-stereotyperende beeldvorming van migratie. De doelstelling van het participatieve luik is tweevoudig:

- 1** | Inzichten formuleren over **de aanpak van een participatief traject met mensen zonder wettig verblijf**, gericht op co-creatie, het vertellen van verhalen en getuigenissen.
- 2** | Aanbevelingen formuleren rond **hoe mensen met een migratieachtergrond (in dit geval mensen zonder wettig verblijf) zichzelf geportretteerd willen zien.**

[1] Het rapport van de eerste fase met de resultaten van het behoefteonderzoek is terug te vinden in bijlage 1

Dit onderzoeksrapport bestaat (1) uit een korte uiteenzetting van de gehanteerde methoden in het participatief project, gevolgd door (2) een schets van het verloop van de pilootfase en (3) de wandelconversaties, met telkens aandacht voor de voordelen en enkele kritische reflecties. In het laatste hoofdstuk (4) ligt de focus op de lessen die we kunnen trekken uit het participatieve traject, met enkele aanbevelingen gericht aan belanghebbenden, bv. middenveldorganisaties die werken met mensen met een migratieachtergrond, onderzoeksgroepen met een interesse naar participatieve methoden of mediamakers/contentmakers die het willen hebben over mensen zonder wettig verblijf of over migratie meer algemeen.

02 | Methodologie

SAMENWERKING MET MENSEN ZONDER WETTIG VERBLIJF

Voor het participatieve traject gingen we in eerste instantie op zoek naar een groepje mensen met een migratieverhaal. De rekrutering verliep via middenveldorganisaties die dicht bij deze doelgroep staan en die interesse toonden in een mogelijke samenwerking. Al snel werd een eerste contact gelegd met Samenlevingsopbouw Brussel, een vzw van opbouwwerkers die de leef- en woonsituatie van maatschappelijk kwetsbare groepen tracht te verbeteren. Met hun project Meeting bieden zij ondersteuning – in de breedste zin – aan mensen zonder wettig verblijf. Voor een situatieschets van mensen zonder wettig verblijf, verwijzen we naar het overzicht van Samenlevingsopbouw Brussel. Andere termen die worden gebruikt om deze groep mensen te benoemen zijn o.a. *sans papiers*, uitgeprocedeerde vluchtelingen, mensen zonder papieren, -zonder duurzaam verblijfsrecht of -zonder verblijfsvergunning. De naamgeving voor deze groep mensen is een gecontesteerd onderwerp.

In 2018 richtten enkele opbouwwerkers vanuit Meeting een groepje op onder de naam '*Le Cri d'Alarme des Sans Papiers*'. Met dit groepje mensen zonder wettig verblijf werkten ze o.a. rond digital storytelling om een persoonlijk verhaal in kaart te brengen. Hiermee wilden ze voornamelijk politici en beleidsmakers bereiken, omdat zij in hun ogen de meeste beslissingsmacht hebben over de leefsituatie van mensen zonder wettig verblijf. Het is dan ook met dit groepje dat we verder aan de slag gingen. Het voordeel is dat de groep elkaar al kende en reeds had kennism gemaakt met creatieve visuele methoden om een verhaal te vertellen. Hoewel de oorspronkelijke groep van *Cri d'Alarme* groter is, bereikten wij met het Shifting the Gaze project zes mensen. **Het gaat over vier volwassen mannen en twee volwassen vrouwen. Allemaal zijn ze van Afrikaanse origine en spraken ze Frans met de onderzoekers van dit project als lingua franca.**

HANTERING VAN VISUELE EN PARTICIPATIEVE METHODEN

Voor dit onderzoeksproject vertrokken we vanuit de benadering van **participatory action research (PAR)**. Bij deze onderzoeksmethode staan samenwerking, vorming, actie en sociale verandering centraal (Kindon e.a., 2007). Bij PAR gaat de onderzoeker samen met enkele participanten uit een gemeenschap op zoek naar oplossingen voor een specifiek probleem (Milne e.a., 2012). In dit geval is dat probleem de slechte of eenzijdige representatie die bestaat over mensen zonder wettig verblijf, maar ook meer algemeen over migratie (De Coninck e.a., 2018; Esses e.a., 2013; Smets en Bozdağ, 2018). Enkele leden van die gemeenschap gaan dan samen met de onderzoeker aan de slag: ze identificeren het probleem, ze verzamelen data om die te analyseren en om vervolgens actie te ondernemen en oplossingen te formuleren. De participanten in het onderzoeksproject ageren als experts en co-creators. Het is dan ook belangrijk dat de focus op hun persoonlijke ervaringen en getuigenissen ligt. De onderzoeker neemt in PAR de rol aan van facilitator door ruimte te bieden aan de participanten om hun verhaal te vertellen (Hauber-Özer en Call-Cummings, 2020).

Het participatieve element in deze fase van het project verwijst naar de inclusieve aanpak die we voor ogen hadden. De standpunten en de ervaringen van de participant stonden centraal, net omdat we die relevante stemmen aan bod wilden laten komen met het oog op meer nuance: “[...] by the guiding mantra of ‘with’ rather than ‘about’” (Mannay, 2015, p. 21). We voegden ook een visueel element toe dat diende als ondersteuning van de boodschap en het verhaal dat we wilden vertellen. Enkel woorden kunnen soms niet de nodige kracht bijzetten (Mannay, 2015; White, 2003). Het hanteren van visueel participatieve methoden kan de expressie, het gesprek en de creativiteit bij de participanten daarbij bevorderen (Kunt, 2020).

Een eerst visuele methode die we hanteerden is de **participatieve videomethode (PV)**: deze methode gebruikt video als krachtig, creatief en democratisch medium om sociale verandering, erkenning en waardering teweeg te brengen door de verhalen van individuen en gemeenschappen te vertellen (Mitchell e.a., 2017; White, 2003; Yang, 2016). In dit proces kregen de participanten volledige controle over de boodschap en kozen zij zelf de representatie in de beelden doordat ze zelf achter of voor de camera stonden met inspraak in het montageproces. Het verhaal vertrok vanuit de behoeften van deze gemeenschap, waarbij zij ook zelf beslisten waarvoor de beelden uiteindelijk gebruikt werden. Een belangrijke focus bij participatieve videomethode is de interactie en dynamiek die tussen de individuen van een gemeenschap ontstaan, maar ook de mogelijkheid tot persoonlijke groei tijdens het hele proces (Kindon e.a., 2007; Yang, 2016). Tijdens de pilootfase maakten we met drie van de participanten een video over hun ervaring met de coronacrisis en de lockdownmaatregelen. Het verloop en de resultaten hiervan komen aan bod in het volgende hoofdstuk.

Vervolgens kozen we ook voor wandelen als onderzoeksmethode, ook wel **go-along- of walk along interview** genoemd (Vannini e.a., 2017; Kowalewski en Bartłomiejski, 2020). In deze context verkiezen we de term ‘gesprek’ of ‘conversatie’ i.p.v. ‘interview’, omdat het niet over een klassieke vragen-antwoorden ronde ging in een statische setting, maar eerder een organisch gesprek tijdens een wandeling waarbij de fysieke ruimte de conversatie mee navigeerde. Het basisidee van deze wandelconversaties was dat de participanten de onderzoekster meenam door hun wijk of naar specifieke locaties die voor hen vertrouwd aanvoelden. De keuze voor deze methode kwam enerzijds door de opgelegde beperkingen omwille van de snelle verspreiding van het COVID-19-virus in die periode. Anderzijds kwam deze beslissing ook uit ethische overweging, omdat deze methode enkele potentiële voordelen (zoals bv. het waarborgen van agency en veiligheid bij het vertellen van persoonlijke getuigenissen) bood bij onderzoek met sociaal kwetsbare groepen (Lenette en Gardner, 2021). De rapportering van de wandelconversaties wordt besproken in hoofdstuk vier.

Naast videomateriaal voor de pilootfase werd ook een reeks foto's genomen tijdens de wandeltrajecten door zowel de participanten zelf als door de onderzoekster. Het doel hiervan ligt in lijn met de **Photovoice methodologie**: een gemeenschapsgericht participatieve methode die tot doel heeft de sterktes, zwaktes, bezorgdheden, representatie, behoeften,... van een gemeenschap aan te tonen via fotografische beelden. Photovoice legt de nadruk op de creatieve controle en vrijheid die de deelnemer heeft in een participatieve context, met als doel sociale verandering en een gevoel van empowerment teweegbrengen d.m.v. participatie en bewustwording (Carlson e.a., 2006; Kindon e.a., 2007; Mannay, 2015). Door de laagdrempeligheid en het visuele karakter zijn photovoice-projecten ook goed geschikt voor onderzoekscommunicatie naar een ruimer publiek, hetgeen kan leiden tot meer publiek begrip voor de leefsituatie van bepaalde groepen (Wang e.a., 2000).

03 | Pilootproject

L'ESPRIT CONFINÉ: HOE MENSEN ZONDER WETTIG VERBLIJF COVID-19 BELEVEN

Dankzij het contact dat we legden met Samenlevingsopbouw Brussel ontmoetten we in oktober 2020 enkele mensen zonder wettig verblijf. In een eerste stap was het belangrijk om de leefwereld van deze groep beter te begrijpen. Dat deden we door middel van een pilootfase. **Deze fase diende als een kennismaking met de groep, waarbij het bekomen van een verstandhouding en het opbouwen van een vertrouwensband centraal stonden.** De pilootfase bood ons ook de mogelijkheid om de visuele participatieve methode te toetsen.

Een van de deelnemers in dit project kwam tijdens ons tweede ontmoetingsmoment zelf met een voorstel om een video te maken over de impact van het COVID-19-virus op mensen zonder wettig verblijf. Zo vertelde deze participant ons dat de coronacrisis het onzekere leven van deze gemeenschap nog meer benadrukt, terwijl zij in de strijd tegen het virus te vaak vergeten wordt. De meesten van hen wonen al jaren in België zonder aanspraak te kunnen maken op dezelfde burgerrechten. Zij leven met een voortdurend gevoel van angst, met weinig toekomstperspectief door hun preciaire verblijfsituatie (Van Meeteren, 2014; Jauhiainen & Tedeschi, 2021). De recente voorbeelden van honderden mensen zonder wettig verblijf die de Brusselse Begijnhofkerk, de VUB, ULB en sinds kort ook het voormalige KBC-gebouw bezetten als actie tegen het huidige regularisatiebeleid, tonen ook de urgentie van deze problematiek.

Samen met een opbouwwerker van Samenlevingsopbouw Brussel en drie van de participanten gingen we aan de slag met audio en beeld om hun verhaal te vertellen. We kwamen in die periode wekelijks samen in het onthaalpunt Meeting in Brussel om de lijnen van het pilootproject uit te zetten. De vertrouwde omgeving en de aanwezigheid van een opbouwwerker creëerde een gemoedelijke en tegelijk veilige sfeer voor de participanten.

Tijdens een eerste brainstormmoment dachten de participanten na over de doelstelling van de video. **Voor hen was het hier vooral belangrijk dat ze de mogelijkheid hadden om anderen te sensibiliseren over hun leefsituatie.** Daarnaast wilden ze hiermee bepaalde vooroordelen deconstrueren/ontkrachten omdat zij van mening zijn dat veel mensen het echte probleem van migratie niet kennen. Een andere participant verduidelijkte dat hij met deze video vooral geen generalisaties wilde maken, maar in tegendeel juist een persoonlijke ervaring wilde delen. Om die doelstellingen te waarborgen, namen de participanten in deze pilootfase de controle over hun eigen narratief. **Zij bepaalden de beeldvorming doordat ze zelf achter of voor de camera stonden en mee beslissingen maakten tijdens het montageproces.** Ook bij de distributie van de video kozen zij mee over de bestemming en gaven zij toestemming bij verdere verspreiding. Het voordeel van deze pilootfase was de positieve dynamiek die ontstond tussen de individuen, doordat we samen een gemeenschappelijk probleem tackelden en kanaliseerden. Door ruimte voor reflectie te creëren, ontstond ook ruimte voor persoonlijke groei.

Het resultaat is een zes-minuten-durende video waarin drie mensen zonder wettig verblijf vertellen over hun ervaring met het coronavirus en de maatregelen die toen van kracht waren. Wat betekende de anderhalve-meter-regel voor hen? Hoe kwamen ze de dagen door? Hadden zij nog gemoedsrust? En hoe keken ze toen naar de toekomst? De video is te bekijken op de facebookpagina van [Samenlevingsopbouw](#), [WTNSCHP](#) en op de website van [Bruzz](#).

AANDACHTSPUNTEN & REFLECTIE

Een participatieve aanpak kan ethische dilemma's omzeilen, net omdat het zo inclusief en democratisch probeert te zijn. Toch moeten we opletten voor enkele gevaren en ons afvragen of het effect van empowering opweegt tegen de mate van blootstelling (Hauber-Özer, en Call-Cummings, 2020). **Het gaat hier niet alleen over een blootstelling aan een breder publiek, maar ook een blootstelling aan pijnlijke herinneringen door een fixatie op het persoonlijke leven en de identiteit.** Bij het vertellen van persoonlijke verhalen kan regelmatig trauma naar boven komen. Thema's als racisme, discriminatie en vluchtverhalen gaan gepaard met gevoelens van angst, onrust en onzekerheid. Wat is de impact hiervan op de participant? **Het is belangrijk om die beleving én de privacy van participanten te waarborgen door hierover te communiceren en regelmatig toestemming te vragen.** Hoewel die toestemming mondeling gebeurt, zijn zij op de hoogte dat zij op elk moment vrij zijn om hun deelname aan het project stop te zetten (Jauhiainen & Tedeschi, 2021). De participanten mogen niet het gevoel krijgen dat hun bijdrage geëxploiteerd wordt, daarom is het belangrijk om vertrouwelijkheid te tonen en beslissingsmacht over het einddoel en de verspreiding van de beelden of de data te garanderen.

EEN PILOOTFASE MET VIDEOMETHODE IN 7 BELANGRIJKE STAPPEN

- 1 | Kies een vertrouwde en veilige omgeving** voor de participanten bij het organiseren van samenkomsten. Creëer een gemoedelijke sfeer door bijvoorbeeld drank en eten te voorzien.
- 2 | Bouw vertrouwen op** tussen onderzoeker(s) en gemeenschap door veelvuldig contact en duidelijk overleg over de doelstelling, het proces en de uitkomst. Kies voor een open houding. Laat iedereen aan het woord en houd rekening met de noden van de participanten.
- 3 | Verleen toegang tot apparatuur** met de nodige handleiding voor gebruik.
- 4 | Organiseer reflectie- en discussiemomenten:** beoordeel en bespreek samen het materiaal.
- 5 | Werk samen tijdens het montageproces** om de gewenste beeldvorming van de perso(o)n(en) in kwestie te waarborgen.
- 6 | Plan een toonmoment** met ruimte voor reflectie over het volledige creatieproces.
- 7 | Bekijk samen de mogelijkheden voor een vervolgproject** met andere leden van de gemeenschap.

04 | Te voet door Brussel

BRUXELLES À TRAVERS: AL WANDELEND KOMEN GEDACHTEN TOT RIJPING

Tussen mei en juni 2021 werden wandelgesprekken uitgevoerd. Dit waren vijf wandelingen waarbij de participanten met ons op pad gingen door hun buurt in Brussel. Zo brachten ze ons naar verschillende locaties die voor hen iets betekenen of een specifieke herinnering oproepen. We liepen onder andere langs of door parken, stations, hulporganisaties en een bezetting van mensen zonder wettig verblijf. Enerzijds is Brussel het decor, anderzijds komt het migratietraject van deze mensen aan bod. Onderweg maakten we foto's en video's, terwijl onze conversaties werden opgenomen met audioapparatuur. [2]

Het doel van deze wandelgesprekken is dat de participanten de ruimte kregen om zelf het narratief te bepalen door vanuit hun eigen ervaring te vertellen. Zij kozen daarbij zelf het traject van de wandeling en stuurden de gespreksonderwerpen. De routes werden niet vooraf uitgestippeld, enkel een ontmoetingsplaats was afgesproken. Alle deelnemers waren op de hoogte dat zij de vrijheid hadden om het traject en de duur van de wandeling zelf te bepalen. Gemiddeld duurde zo een wandeling tussen anderhalf en twee uur. Doordat de participanten de rol van gids kregen in hun eigen vertrouwde buurt (in Brussel) was deze wandelmethode waardevol voor het bevorderen van een vertrouwensband. In dit geval waren zij de experts op bekend terrein. De verhouding tussen de onderzoeker en de respondent werd daardoor minder formeel en mogelijke machtsonevenwichten vervaagden (Evans en Jones, 2011).

De onderzoeker maakte geen gebruik van een gestructureerde vragenlijst, maar informeerde de participant vooraf dat zij in het bijzonder interesse had in specifieke plaatsen/buurtten in Brussel die voor hen belangrijk zijn of waar een persoonlijk verhaal aan vasthangt met betrekking tot hun migratietraject. Door de gedeelde wandelervaring kreeg de onderzoeker een empathische inkijk in het alledaagse leven van de participant (O'Neill en Hubbard, 2010). We begrepen daardoor ook beter welke betekenis(sen) elk individu aan de publieke ruimte toekent. De interactie met de omgeving tijdens de weg bracht ook dynamiek in de conversaties. De weersomstandigheden speelden hierin bijvoorbeeld een rol, maar ook andere mensen, objecten, geuren en kleuren die we op ons pad tegenkwamen hadden soms een invloed op het gesprek. Hier speelt het voordeel dat wandelen als activiteit gedachten en ideeën kan doen prikkelen (Vannini e.a., 2017).

[2] De foto's en enkele quotes uit de wandeltrajecten zijn terug te vinden in de mapping in bijlage 2

AANDACHTSPUNTEN & REFLECTIE

Hoewel wandelen op het eerste zicht een laagdrempelige activiteit lijkt, is ongehinderd wandelen ook een privilege. **Wandelen in het openbaar met mensen zonder wettig verblijf kent ook risico's.** Voor sommige participanten betekent wandelen in publieke ruimtes ook de angst voor een confrontatie met autoritaire overheidsdiensten en bijgevolg de angst voor repatriëring. Hoewel geen complicaties optraden tijdens deze wandeltrajecten, is het belangrijk dat we dit risico ook in acht nemen.

Een andere reflectie die we maakten is het spanningsveld bij hun motivatie om deel te nemen aan dit traject. **De verwachtingen van de participanten stemden soms niet helemaal overeen met de uiteindelijke doelstelling van het project. Hier speelt de afweging tussen de impact op hun persoonlijke leven (het verkrijgen van de juiste documenten om in België te kunnen blijven) versus het meer algemeen belang** (bijdragen aan het probleem van negatieve representatie door persoonlijke inzichten te delen). We gingen over deze motivaties in gesprek met de participanten. Door dit spanningsveld openlijk te bevragen, bleek uiteindelijk dat de participanten toch eerder een hoger doel voor ogen hadden, namelijk een bijdrage aan een positievere beeldvorming te kunnen leveren. Alle participanten toonden oprechte dankbaarheid voor het luisterende oor en de spreekbuis die we willen zijn voor hun persoonlijke verhalen. **Het is hierbij de rol van de onderzoeker om op regelmatige basis duidelijk te communiceren over de opzet en de doelstellingen van het project, zodat er geen valse verwachtingen worden gecreëerd.**

5 REDENEN WAAROM WANDELEN MET MENSEN UIT EEN KWETSBARE GEMEENSCHAP WAARDEVOL IS

- 1 |** De dynamische methode en de interactie met de fysieke omgeving zorgen voor **uiteenlopende en spontane gesprekken**.

"(Hevige wind) Ha! La Belgique! Le froid, le chaud. Ça change à tout moment."

- Ah oui (lacht). C'était facile de s'adapter au climat Belge?

"Les premiers moments ce n'était pas facile du tout. Parce que si je compare l'Europe avec l'Afrique, c'est le jour et la nuit [...]"
- 2 |** **Deze methode bevordert de vertrouwensband** en de verstandhouding tussen onderzoeker en participant tijdens een gedeelde beleving.

"Moi, je peux dire que quand je rencontre des gens qui sont à l'écoute comme vous, ça me va droit au cœur. Ça me fait grand plaisir que quelqu'un quand même essaie de porter attention à nous et essaie de nous comprendre."
- 3 |** **Wandelmethode geven een inkijk in de interactie die mensen hebben met de publieke ruimte** en verschillende gemeenschappen. Wandelen als een manier om de omgeving te ervaren.

"J'aime beaucoup d'endroits, mais depuis que je suis à Bruxelles, j'ai constaté qu'une grande partie de ma communauté est ici [...] je pense que ça me réconforte. Ça me fait oublier que je suis dans les difficultés."
- 4 |** **De methode toont ook de positie die zij zelf innemen in de stad**, maar ook meer algemeen in de samenleving.

"Je vis à Bruxelles depuis des années. Je sais à quel endroit me positionner. Comme j'habites à Bruxelles, je me sens bien parce qu'il y a plein d'associations où tu peux fréquenter ou si tu as un souci tu peux arriver là-bas, et trouver quand même une solution à ton problème."
- 5 |** **De participanten dragen als experts van hun leefwereld nieuwe kennis bij aan het onderzoeksproces**, doordat ze zelf het wandeltraject en de gespreksonderwerpen sturen.

4 OVERHEERSENDE THEMA'S IN PERSOONLIJKE VERHALEN VAN MENSEN ZONDER WETTIG VERBLIJF

- 1 | **Sociale opvangprojecten in Brussel** spelen een belangrijke rol bij de inburgering en de vrijetijdsbesteding van mensen zonder wettig verblijf. Aspecten van integratie, zoals bijvoorbeeld het leren van de Nederlandse taal, de cultuur en de geografie van België, komen regelmatig aan bod tijdens onze gesprekken.
- 2 | Een eigen **economische bijdrage kunnen leveren** aan de samenleving is een belangrijke motivatie voor verblijfsdocumenten. De omstandigheden waarin mensen zonder wettig verblijf zwartwerken, zijn mensonterend. Het verlangen naar een job gaat gepaard met het verlangen naar zingeving en kennisverging.
- 3 | **De angst voor vernedering** is voor velen ook een reden waarom terugkeren geen optie is. Zolang zij niet als volwaardige burger deel hebben uitgemaakt van de Belgische samenleving, willen ze die confrontatie met familie en vrienden uit hun thuisland niet aangaan.
- 4 | **Gevoelens van onzekerheid, onrust en machteloosheid** zijn terugkerende elementen in de persoonlijke verhalen van mensen zonder wettig verblijf. Sinds hun aankomst in België hebben zij veelvuldig te maken met racisme en discriminatie en leven ze in angst voor repatriëring.

05 | Lessons learned

De resultaten van het participatieve traject van Shifting The Gaze hebben tot nieuwe inzichten en aanbevelingen geleid. We zetten de belangrijkste lessen in dit overzicht op een rij. De **aanbevelingen over de aanpak van een participatief project** zijn in eerste instantie gericht aan betrokken Other Talk-partners uit middenveldorganisaties of onderzoeksinstellingen met een interesse om in de toekomst een gelijkaardig traject op te zetten. De **inzichten over de beeldvorming en de representatie van migratie en mensen zonder wettig verblijf** dienen voor verschillende stakeholders die zich concentreren op het maken en verspreiden van mediacontent.

OVER DE AANPAK VAN EEN PARTICIPATIEF PROJECT

- **Bouw aan een vertrouwensband.** Het vertrouwen vormt de basis van ieder participatief project. Participatie aanmoedigen en een goede verstandhouding winnen, zijn de grootste uitdagingen. Cruciaal is het nauwe overleg met de organisatie en participanten om de objectieven en aanpak van het onderzoek collectief te bepalen (Pratt e.a., 2007, p. 98). Overleg, toestemming en samenwerking zijn van belang bij elke nieuwe stap in het proces.
- **Creëer een veilig kader.** Het is uiterst belangrijk om de waardigheid en *agency* te waarborgen doorheen het volledige proces. We moeten ons vooral afvragen: wiens verhaal willen we vertellen en in wiens voordeel?
- Wees duidelijk en transparant over het opzet en de doelstelling van het project, **creëer geen valse verwachtingen** bij de deelnemers.
- Wat de uitkomst ook mag zijn, **de privacy en vertrouwelijkheid moeten steeds in nauw overleg, gewaarborgd worden.** We houden hierbij in het achterhoofd dat eerdere toestemming van de participanten doorheen het proces kan wijzigen (Yang, 2016, p. 58). Zij hebben dan ook te allen tijde het recht om de samenwerking stop te zetten.
- **Wees bewust van de eigen achtergrond** en blik op de wereld. We willen de participanten een stem geven, maar we moeten ook in het achterhoofd houden dat zich een positieonevenwicht zal voordoen tussen onderzoeker en participant. Ga op zoek naar een integere en open houding door een luisterend oor te bieden.

OVER DE REPRESENTATIE VAN MIGRATIE IN MEDIABOODSCHAPPEN [3]

- **Erken de valkuilen van een nadruk op cijfers, statistieken en 'hard facts'.** Een overdreven focus hierop leidt tot ontmenselijking waarbij migranten enkel slachtoffers of een gezichtsloze massa worden.
- **Breng succesverhalen maar vermijd heroïsering.** Gewone mensen en het alledaagse leven zijn immers een belangrijk instrument in het veranderen van de publieke opinie en het overstijgen van het wij/zij-denken.
- **Creëer meerwaarde door middel van diepgang, ook in traditionele media.** Dit kan bijvoorbeeld door aandacht te besteden aan de persoonlijke achtergrond van migranten, de context waarin zij zich bevinden/bevonden, en de bredere politieke en economische achtergrond van hun verhaal.
- **Wees bewust van mogelijk ethnocentrisme** waarbij het westen als superieure norm wordt gezien. Hoewel het initieel moeilijker lijkt, kan het op lange termijn helpen om zowel gelijkenissen als verschillen tussen gemeenschappen en culturen te tonen. Dit zal leiden tot meer nuance. Het effect van een superieur westen ontstaat soms ook door een goedbedoeld discours van "hulp" aan zwakkeren. Concreet bij campagnes met bekende personen is het belangrijk om ook een band te creëren met de groep of het thema dat wordt afgebeeld, en een "white saviour"-effect te vermijden.

[3] Dit stuk bevat de aanbevelingen uit de *executive summary* van fase 1: Behoeftte-onderzoek met experts (zie bijlage 1)

AANDACHTSPUNTEN BIJ DE REPRESENTATIE VAN MIGRATIE: OP BASIS VAN GESPREKKEN MET MENSEN ZONDER WETTIG VERBLIJF

- **Erken dat migratie geen recent fenomeen is**, maar een eeuwenoude praktijk. Mensen over de hele wereld zoeken nieuwe oorden op om welke redenen dan ook. De zogenaamde push- & pull factoren spelen hierin een rol, maar we moeten vooral aandacht hebben voor die push vinden zij.

"Quand vous voyez un être humain majeur, je dis bien majeur... qui est décidé de prendre une chaloupe ou un bateau gonflable. Il faut déjà comprendre qu'il a estimé que si rester sur place sa vie n'a aucun sens. Il préfère jouer à la loterie avec sa vie. Donc ce n'est plus une histoire de blague, c'est une détermination."

- **Bied meer duiding over de complexiteit** van het management en het beleid rond migratie. Mensen zonder wettig verblijf voelen zich vaak in de steek gelaten door de overheid.

"Tout le monde veut être bien à l'aise dans sa tête, dans sa peau, dans sa famille. C'est de ça qu'il est question et je trouve que les politiques n'ont pas la volonté."

- **Help mee bij het deconstrueren van vooroordelen:** vluchtelingen en migranten zijn geen criminelen. In tegendeel, zij wensen met de capaciteiten waarover zij beschikken hun bijdrage te leveren aan de samenleving.

"Nous avons des têtes. Tous les gens qui sont en séjour irrégulier ne sont pas seulement des gens qui n'ont pas étudié, ou bien des bandits, ou des criminels comme certains le disent ou comme les médias veulent faire voir à l'opinion."

- Maak de structurele **ongelijkheden tussen het noorden en het zuiden** voldoende zichtbaar.

"Si là-bas [en Afrique] c'est stabilisé et qu'on exploite les minerais seulement là-bas. Si on paye les usines là-bas, il y a des emplois là-bas. Alors chacun va travailler. Il a son argent. Pendant les vacances il va prendre un visa même de un mois pour faire du tourisme ici et après ces vacances il retourne là-bas"

- **Let op nuance in taal:** Shift van « sans-papier » naar « personne en situation irrégulière » of in het Nederlands "mensen zonder wettig verblijf".

"On dit toujours « sans-papier », mais c'est quoi le papier? Tout le monde a un papier. Même chez moi, j'ai quittée chez moi avec un papier. [...] Quand on te dit « sans-papier » on ne te parle pas doucement."

06 | Lijst van referenties

LITERATUURLIJST

- Bates**, C. (Ed.). (2014). *Video methods: Social science research in motion*. Abingdon: Routledge.
- Carlson**, E. D., **Engebretson**, J., & **Chamberlain**, R. M. (2006). Photovoice as a social process of critical consciousness. *Qualitative health research*, 16(6), 836-852.
- De Coninck**, D., Matthijs, K., **Debrael**, M., **Joris**, W., **De Cock**, R., & **d'Haenens**, L. (2018). The relationship between media use and public opinion on immigrants and refugees: A Belgian perspective. *Communications*, 43(3), 403-425.
- Esses**, V. M., **Medianu**, S., & **Lawson**, A. S. (2013). Uncertainty, threat, and the role of the media in promoting the dehumanization of immigrants and refugees. *Journal of Social Issues*, 69(3), 518-536.
- Evans**, J., & **Jones**, P. (2011). The walking interview: Methodology, mobility and place. *Applied Geography*, 31(2), 849-858.
- Hauber-Özer**, M., & **Call-Cummings**, M. (2020). Empowerment or exposure? Ethical dilemmas of visual methods with vulnerable migrants. *Qualitative Research Journal*, 20(3), 329-340.
- IPSOS**. (2021). *Other Talk – communicatie naar ‘the moveable middle’*. <https://11.be/sites/default/files/2021-10/Samenvatting%20onderzoek%20IPSOS%20focusgroepen%202021.pdf>
- Jauhiainen**, J. S., & **Tedeschi**, M. (2021). *Undocumented Migrants and their Everyday Lives: The Case of Finland*. Basingstoke: Springer Nature.
- Kindon**, S., **Pain**, R., & **Kesby**, M. (Eds.). (2007). *Participatory action research approaches and methods: Connecting people, participation and place* (Vol. 22). London: Routledge.
- Kowalewski**, M., & **Bartłomiejski**, R. (2020). Is it research or just walking? Framing walking research methods as “non-scientific”. *Geoforum*, 114, 59-65.
- Kunt**, Z. (2020). Art-based methods for Participatory Action Research (PAR). *Interactions: Studies in Communication & Culture*, 11(1), 87-96.
- Lenette**, C., & **Gardner**, J. (2021). Short Take: Walking Interviews with Refugee-background Women. *Field Methods*, 33(3), 305-312.
- Mannay**, D. (2015). *Visual, narrative and creative research methods: Application, reflection and ethics*. London: Routledge.
- Meeteren**, M. (2014). Irregular Migrants in Belgium and the Netherlands. In *Irregular Migrants in Belgium and the Netherlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Milne**, E. J., **Mitchell**, C., & **De Lange**, N. (Eds.). (2012). *Handbook of participatory video*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield.

Mitchell, C., De Lange, N., & Moletsane, R. (2017). Introduction: A framework for social change through participatory visual research. In Mitchell e.a. (Ed.), *Participatory visual methodologies: Social change, community and policy* (pp. 1-18). Thousand Oaks, CA: Sage.

O'Neill, M., & Hubbard, P. (2010). Walking, sensing, belonging: ethno-mimesis as performative praxis. *Visual Studies*, 25(1), 46-58.

Pratt, G. (2007). Working with migrant communities: Collaborating with the Kalayaan Centre. In Kindon, S., Pain, R., & Kesby, M. (Eds.), *Participatory Action Research: Connecting People, Participation and Place* (pp. 95-103). London: Routledge.

Smets, K. & Bozdağ, Ç. (2018). Editorial introduction. Representations of immigrants and refugees: News coverage, public opinion and media literacy: . *Communications*, 43(3), 293-299.

Vannini, P., & Vannini, A. (2017). Wild walking: a twofold critique of the walk-along method. In *Walking through social research* (pp. 179-195). London: Routledge.

Wang, C. C., Cash, J. L., & Powers, L. S. (2000). Who knows the streets as well as the homeless? Promoting personal and community action through photovoice. *Health promotion practice*, 1(1), 81-89.

White, S. A. (2003). Introduction: Video power. In S. White (Ed.), *Participatory video: Images that transform and empower* (pp. 17-30). London: Sage.

Yang, K. H. (2016). *Participatory video in adult education: Cultivating participatory culture in communities*. New York: Springer.

LIJST VAN BIJLAGEN

Bijlage 1: Resultaten fase 1 behoefteonderzoek

Bijlage 2: Mapping wandelconversaties

Bijlage 4: Presentatie Shifting the Gaze - Other Talk Oktober (2021)